

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۲، صفحات ۱۰۱-۱۲۰

نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی: مطالعه موردی شهرستان خلیل آباد خراسان رضوی

مریم تاجری مقدم، غلامرضا پزشکی راد، حسین شعبانعلی فمی، و مهدی فتحی مقدم*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۲/۲

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف بررسی نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی، در سال ۱۳۹۰ در شهرستان خلیل آباد انجام شده است. جامعه آماری مورد نظر شامل ۵۰۰ تن اعضای باشگاه کشاورزان جوان این شهرستان است که از آن میان، ۱۲۷ تن از اعضای این باشگاه به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی متناسب به عنوان نمونه آماری انتخاب می‌شوند. نتایج تحلیل همبستگی نشان می‌دهد که متغیرهای نگرش اعضای باشگاه کشاورزان جوان نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی، سابقه عضویت در باشگاه، میزان فعالیت در باشگاه، و میزان درآمد سالانه خانواده با میزان تأثیر باشگاه در توسعه روستایی رابطه مثبت و معنی‌دار دارند. همچنین، بر اساس نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه گام به گام، سه متغیر نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش

---

* به ترتیب، نویسنده مسئول و دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس (m.tajeri67@yahoo.com)؛ دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس؛ دانشیار دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران؛ و دانشجوی کارشناسی ارشد زراعت دانشگاه آزاد واحد گناباد.

باشگاه در فعالیتهای توسعه روستایی، میزان فعالیت در باشگاه و میزان درآمد سالانه خانواده ۴۲/۶ درصد از تغییرات متغیر میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی را تبیین می‌کند.

کلیدواژه‌ها: جوانان روستایی / باشگاه کشاورزان جوان / توسعه روستایی / خلیل‌آباد (شهرستان) / خراسان رضوی (استان).

***

مقدمه

نیروی جوان از مهم‌ترین ظرفیت‌ها برای پیشرفت اهداف توسعه کشورهاست. بر این اساس، سرمایه‌گذاری و تربیت نسل جوان مجهز به آگاهی و دانش روز نیز از اولویتهای مهم هر کشور به‌شمار می‌رود (Olujide, 2008: 163).

جوانان از امیال و آرزوهایی چون شغل، درآمد، شأن و منزلت، موقعیت اجتماعی و یا نوعی خاص از زندگی برخوردارند. کلید جذب این جوانان به جامعه روستایی و شغل کشاورزی شناسایی و مد نظر قرار دادن این امیال و آرزوها و تلاش در راستای فراهم‌سازی امکان دستیابی آنها به اهدافشان است؛ و موفقیت سیاست توسعه روستایی کشور نیز در گرو جذب و حفظ جوانان روستایی در روستا و اشتغال به کشاورزی است (Beauford, 1989: 2).

جوانان روستایی اعم از دختر و پسر، با توجه به توانمندی‌های خود، سهمی به‌سزا در رشد و نمو روستاها دارند؛ این در حالی است که روستاها به‌صورت مستقیم در حوزه‌های کشاورزی، صنعت، و دامداری برای هر کشوری تأثیرگذارند و بدین دلیل، توجه به جوانان روستایی تحصیل‌کرده، خلاق و مبتکر می‌تواند بیش از پیش در پیشرفت و توسعه روستاها و حتی شهرها مهم باشد. جوانان روستایی، به‌مثابه بخشی از مخاطبان اصلی نظام آموزشی ترویج، از توان‌های بالقوه و ارزشمند در راه دستیابی به اهداف توسعه روستایی به‌شمار می‌روند؛ با این همه، شواهد موجود حاکی از آن است که تاکنون توجه کمتری به جوانان روستایی معطوف شده است. این گروه به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه از فرصت‌هایی محدود برای آموزش‌های عملی در

زمینه کشاورزی و حرف مرتبط با آن برخوردارند. علاوه بر این، آنها به امکانات لازم برای فعالیت‌های فرهنگی و پرورشی دسترسی کمتری دارند (محبوبی، ۱۳۷۴: ۳۵).

مقایسه نسبت جمعیت شهری به روستایی سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ نشان‌دهنده کاهش نسبت جمعیت روستایی به زیر سی درصد و مهاجرت شدید روستاییان به شهرهاست و عمده‌ترین گروه‌های مهاجر را جوانان تشکیل می‌دهند. هجوم روزافزون نیروهای فعال و جوانان روستایی به سوی کانون‌های شهرنشینی ناشی از بی‌رونی و بیکاری و محرومیت از مواهب زندگی امروزی و احساس دردناک استضعاف در محیط روستایی است.

گسترش نهادهای مدنی در جامعه شهری و عقب‌ماندگی جامعه روستایی در تقابل با پدیده‌های نوین اجتماعی و نیز نبود سازمانی رسمی برای شناسایی، جذب، حمایت و پشتیبانی از جوانان کارآفرین و خلاق روستایی موجبات رنجش فرزندان تحصیل‌کرده روستا را فراهم ساخته است بدیهی است که معرفی و اجرای طرح‌ها و پروژه‌های جمعی و مشارکتی، در صورت داشتن ساختاری مناسب، با استقبال جوانان مواجه خواهد شد؛ چرا که روستاها از یک ظرفیت اجتماعی جدید و امروزی برخوردار می‌شوند (ذوالفقاری، ۱۳۸۶: ۲). بنابراین، تأسیس و راه‌اندازی مکان‌هایی با هدف ارائه آموزش‌های ترویجی به جوانان روستایی و نیز سازمان‌دهی و تشکل آنها از اقدامات اساسی برای ورود هر چه بیشتر این گروه در فرایند توسعه روستایی تلقی می‌شود؛ از طریق این‌گونه مکان‌هاست که می‌توان به ایجاد و تقویت ویژگی رهبری، غرور و احساس گرایش به جامعه خود و ویژگی‌های شخصیتی مناسب در جوانان روستایی پرداخت و در نهایت، با ارائه آموزش‌های لازم بدین جوانان، زمینه اشتغال و جلوگیری از مهاجرت آنها را فراهم آورد (محبوبی، ۱۳۷۴: ۲۳). علاوه بر این، با تصویب ماده ۱۷۴ لایحه برنامه پنجم توسعه، دولت مکلف به اختصاص سیاست‌های تشویقی در راستای مهاجرت معکوس از شهر به روستا شده که یکی از این سیاست‌ها تشکیل باشگاه کشاورزان جوان است (کانون استانی باشگاه کشاورزان جوان، ۱۳۸۹: ۱).

از آنجا که سیاست دولت وابستگی کمتر تشکل‌ها به بخش دولتی و کاهش انتظارات آنها از آن بوده و به دیگر سخن، دولت روند خصوصی‌سازی را در پیش گرفته است، نه تنها اجرای چنین طرح‌هایی هیچ بار مالی خاص یا وابستگی به دولت نداشته بلکه پیشرفت، تحقق و نهادینه‌سازی این‌گونه طرح‌ها باعث رونق بخشیدن به کشاورزی کشور شده که در نهایت، منافع اقتصادی آن هم عاید کشاورزان و هم عاید دولت خواهد شد. یکی دیگر از نکات مثبت این طرح‌ها توجه بدین موضوع است که بین کارشناسان و دانش‌آموختگان بخش کشاورزی هر منطقه و روستا و جوانان کشاورز کم‌سواد و یا بی‌سواد ولی باانگیزه و خلاق رابطه‌ای معقول و منطقی ایجاد شود تا کارشناسان جوان از تجربه افراد کشاورز جوان روستا و سایر افراد جوان از علم این متخصصان حاضر در روستا استفاده کنند که در نهایت، به توسعه روستا بینجامد. بنابراین، از آنجا که پروژه باشگاه کشاورزان جوان در قالب یک طرح راهبردی در سال ۱۳۸۳ در استان خراسان رضوی مطرح شد و هم‌اکنون در اکثر روستاهای این استان، به صورت فعال کارهای توسعه‌ای و فرهنگی انجام می‌دهد، بررسی میزان تأثیر آن در توسعه روستایی ضرورت می‌یابد و از این‌و، در همین راستا، پرسش‌های زیر مطرح می‌شود:

- ۱- کدام‌یک از واحدهای باشگاه کشاورزان جوان در فعالیتهای توسعه روستایی موفق‌تر است؟
- ۲- چه عواملی در میزان موفقیت باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی مؤثر است؟

پیشینه نظری

جوانان، بخشی چشمگیر از نیروی کار جوامع روستایی و شهری را تشکیل می‌دهند. آنها از طریق تشکیل انجمن‌های جوانان آن دسته از نقش‌های توسعه‌ای گسترده‌تر را به عهده گرفته‌اند که منجر به توسعه جامعه می‌شود (Angba et al., 2009: 348). آنها بهره‌برداران آینده منابع تولید بوده و برای بهره‌برداری پایدار از این منابع به آموزش‌های گوناگون نیاز دارند. با آموزش جوانان، می‌توان به داشتن روستاییانی آگاه و توانمند برای نیل به اهداف توسعه روستایی امیدوار بود؛ برنامه‌های

توسعه جوانان روستایی وسیله‌ای با هدف تأمین نیازهای اساسی، اجتماعی و نیز فراهم‌سازی زمینه کسب مهارت‌ها و صلاحیت‌های فردی است که آنها احساس می‌کنند برای ورود موفقیت‌آمیز به دوره بزرگسالی بدان نیاز دارند (Gobeli, 1996: 2).

توسعه روستایی یک مفهوم جامع و چندبعدی است که هم دربرگیرنده توسعه کشاورزی و فعالیت‌های وابسته بدان است و هم زیربنای اقتصادی، خدمات اجتماعی، فرهنگی و توسعه انسانی را دربرمی‌گیرد؛ بدین ترتیب، مفهوم توسعه روستایی عبارت است از بازخوردی از عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، نهادی و کالبدی. به‌طور کلی، توسعه روستایی اصولاً به معنی تغییر شکل اساسی در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روابط انسانی در روستاهاست که به تدریج شرایط زندگی روستاییان را بهبود بخشیده، عامه مردم روستا از مواهب آن بهره‌مند می‌شوند. البته شایان یادآوری است که پایداری برنامه‌های توسعه روستایی زمانی است که روستاییان با اتکا به خود آن را اجرا کنند (بهرامی، ۱۳۸۳: ۱۵۰-۱۵۵).

آنچه از کنفرانس جهانی اصلاحات کشاورزی و توسعه روستایی منتشر شده، بر این فرض مبتنی است که مشارکت فعال کشاورزان را می‌توان تنها از طریق سازمان‌های مردمی در سطح محلی محقق ساخت، این فرض به‌طور حتم با پیشنهاد تشکیل سازمان‌های روستایی مرتبط است؛ در توسعه روستایی، سازمان‌دهی جمعیت روستایی پدیده‌ای جدید نیست و می‌توان به تعاونی‌ها و اتحادیه‌های روستایی اشاره کرد که تنها با مشارکت بخشی محدود از جامعه روستایی همراه بود. بنابراین، جست‌وجو برای یافتن سازمان‌های معتبر مردمی آغاز شده است، سازمان‌هایی که بتوانند مشارکت مؤثرتر مردم را در پی داشته باشند و توسعه را که قبلاً دست‌نیافتنی بود، محقق سازند. یکی از این شکل‌های روستایی جوان-محور، باشگاه کشاورزان جوان بود (ذوالفقاری، ۱۳۸۶: ۱).

در ابتدا، باشگاه‌های جوانان روستایی در قالب باشگاه‌های H-4^(۱)، با تصویب قانون اسمیت لیور^(۲) در سال ۱۹۱۴، در آمریکا رسمیت یافتند. هند از جمله کشورهای فعال در

زمینه آموزش جوانان روستایی است؛ بر اساس نتایج یک تحقیق، در این کشور، تنها در مدت یک سال ۵۱۵۵ برنامه آموزشی برای جوانان روستایی به اجرا درآمده و بر اساس نیازهای جوانان روستایی علاقه‌مند، به حدود ۱۲۶۰۰۰ نفر از آنها در زمینه‌های تولید محصولات زراعی، دامپروری، باغبانی، اقتصاد خانه‌داری، شیلات و دیگر موضوعات آموزش داده شده است که باعث افزایش کارآیی آنها در کشاورزی شده یا زمینه اشتغال آنها در بخش‌های مربوط را فراهم کرده است (Naika and Siddaramaiah, 1990: 4).

در ایران، از ۱۳۳۵، ایجاد و توسعه باشگاه‌های جوانان روستایی در حوزه‌های ترویجی در بعضی از مناطق کشور بر اساس الگوی 4-H با همکاری کارشناسان ستادی از سوی مروجان و کارشناسان میدانی ترویج آغاز شد. در شهریور ۱۳۷۳، دستورالعمل اجرایی «برنامه فعالیت آموزش جوانان روستایی» توسط سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی صادر شد و به دنبال آن، اولین باشگاه جوانان روستایی در آبان‌ماه همان سال در یکی از دهستان‌های شهرستان ساری به نام میانرود افتتاح شد. البته در ادامه کار باشگاه‌ها، چون این طرح نتوانست همپای اهداف پیشرفته خود حرکت کند، موفقیتی به دست نیامد و کم‌کم فعالیت باشگاه‌ها در ۱۳۵۷ کاهش یافت و به تدریج، به تعطیلی گرایید. سرانجام، بعد از یک وقفه طولانی چندین‌ساله، بار دیگر توجه سازمان ترویج کشاورزی به آموزش جوانان روستایی در یک شکل هدفمند و منسجم جلب شد و در سال‌های بعد، این باشگاه‌ها تا حدودی در سطح کشور فعال بودند. اما پروژه باشگاه کشاورزان جوان به‌طور فعال، در ۱۳۸۳، در خراسان رضوی در قالب یک طرح راهبردی مطرح شد (باقری، ۱۳۷۴: ۵۶).

باشگاه کشاورزان جوان یک ساختار مردمی در قالب سازمان غیررسمی ویژه کشاورزان جوان است که با به‌کارگیری کارکردهای مختلف آموزشی، فرهنگی، هنری، ورزشی و مانند آن در زمینه کارآفرینی و توسعه روستایی با اهداف معین تشکیل می‌شود. اعضای باشگاه به کلیه جوانان روستایی و یا مهاجرت‌کرده به مناطق شهری اطلاق می‌شود که در گروه سنی

۱۵ تا ۳۵ سال قرار دارند و در توسعه کشاورزی و روستایی نقش ایفا می‌کنند. این باشگاه شامل چهار کمیته ملی، استانی، شهرستانی و محلی است که در واحدهای آموزش و ترویج، اشتغال و کارآفرینی، فرهنگی - هنری - ورزشی، کتابخانه و انجمن ادبی و واحد بسیج و مشارکت مردمی فعالیت می‌کنند (فتحی مقدم، ۱۳۸۷: ۲). در اینجا، برخی از تحقیقاتی را یادآور می‌شویم که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم، در ارتباط با جوانان روستایی، توسعه روستایی و باشگاه کشاورزان جوان انجام شده است؛ اما هیچ‌کدام از تحقیقات پیشین به صورت مستقیم به بررسی نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی نپرداخته‌اند.

قراگوزلو (۱۳۵۲)، در پژوهش خود، به ارزشیابی نحوه فعالیت باشگاه‌های جوانان روستایی پرداخته است. این نتایج نشان می‌دهد که باشگاه‌های یاد شده در جلوگیری از مهاجرت جوانان، کمک به خودتکایی و احساس غرور در جوانان، کمک به افزایش درک آنها از کشاورزی، بالا بردن بازده تولیدات کشاورزی، آشنایی جوانان با فنون جدید کشاورزی، افزایش درآمد خانواده، افزایش معلومات والدین از طریق جوانان مؤثر بوده‌اند. به باور قدیری معصوم (۱۳۸۳)، فعالیت‌هایی که نقش جوانان روستایی را در دستیابی به توسعه روستایی پررنگ‌تر می‌کنند، عبارت‌اند از: تأکید بر ایجاد تشکل‌های محلی جوانان روستایی برای یافتن نیازهای واقعی آنها، بررسی علایق و نگرش آنها در زمینه اشتغال روستایی، ارزیابی زمینه‌های ایجاد و تنوع اشتغال در مناطق روستایی و تقویت روحیه مشارکتی، و برگزاری آموزش‌های مناسب برای تقویت سطح دانش و مهارت حرفه‌ای جوانان روستایی در زمینه‌های مختلف کشاورزی.

عمانی (۱۳۸۴)، در مطالعه‌ای با عنوان «ایجاد اشتغال برای جوانان روستایی»، راهکارهایی را برای کاهش مهاجرت و دستیابی به شرایط مناسب برای بسط اشتغال جوانان در مناطق روستایی و حرکت در مسیر توسعه روستایی ارائه کرده است، که عبارت‌اند از: تأکید بر شناسایی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر انگیزه جوانان برای اشتغال در روستاها، توجه کارگزاران به

اشتغال جوانان روستایی در قالب اساسی ترین راهبرد برنامه‌های توسعه روستایی، و تأکید اساسی بر تشکیل باشگاه‌ها و تشکل‌های جوانان روستایی به منظور سامان‌دهی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در سطح جامعه روستایی.

لیندلی (Lindley, 1989)، در مطالعه خود با عنوان «جوانان روستایی، منابع فراموش شده»، به بررسی نقش جوانان روستایی در توسعه روستا پرداخته و نمونه‌ای از برنامه‌های جوانان روستایی ویژه بهبود و توسعه روستا را بدین شرح بیان داشته است: الف) ارائه آموزش‌های رسمی با جهت‌گیری توسعه روستایی، ب) تدارک آموزش‌های غیررسمی متناسب با نیازهای جامعه روستایی، ج) دسترسی بهتر جوانان به امکانات و شرایط لازم مانند ارائه اعتبارات برای انجام فعالیت‌های کشاورزی، و د) تأمین سازمان‌هایی برای جوانان روستایی به منظور فراگیری نظری و عملی مهارت‌های آموزشی و دیگر مهارت‌های لازم مانند باشگاه‌های جوانان روستایی.

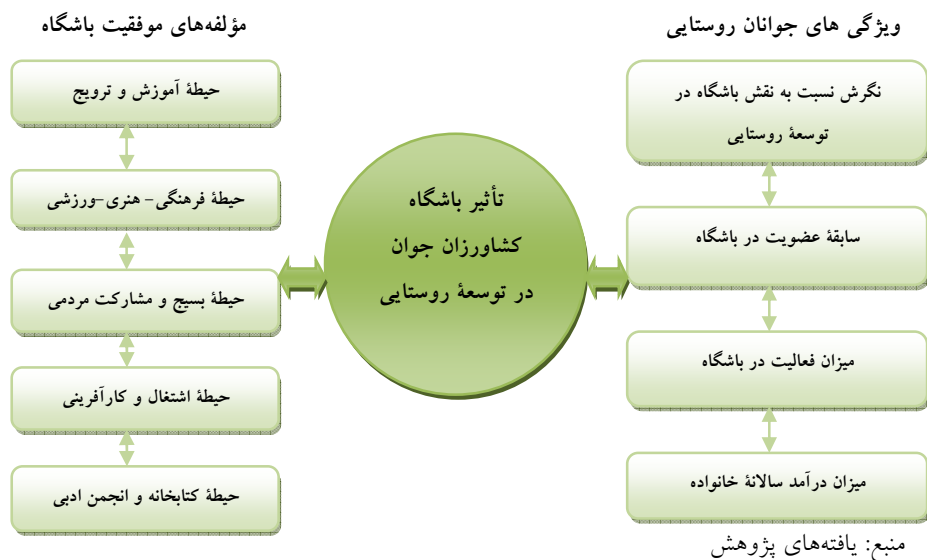
ألوجاید (Olujide, 2008) نقش جوانان روستایی در زمینه پروژه‌های توسعه روستایی را بسیار مهم ارزیابی کرده، یکی از مؤثرترین راه‌های توسعه و انتقال توان (استعداد) جوانان به سمت اهداف خلاق را از طریق باشگاه‌های جوانان عنوان می‌کند؛ این باشگاه‌ها به جوانان کمک می‌کنند تا خودشان را از لحاظ جسمانی، اجتماعی، ذهنی و اقتصادی برای مواجهه با چالش‌های زندگی به‌طور مؤثر آماده کنند. بر اساس نتایج حاصل از این تحقیق بین‌نگرش و میزان مشارکت جوانان روستایی در زمینه پروژه‌های توسعه روستایی رابطه معنی‌دار وجود دارد. به باور بنت (Bennett, 2009)، مهارت‌هایی که اعضای باشگاه 4-H از طریق مشارکت در این باشگاه‌ها به‌دست آورده‌اند، عبارت‌اند از: صحبت کردن در جمع، حل مسئله، مهارت‌های رهبری، برنامه‌ریزی، اعتماد به نفس، نظم و انضباط، مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های سازمانی، احترام به دیگران، قدرت تصمیم‌گیری، کار گروهی، و مسئولیت‌پذیری.

بر اساس نتایج مطالعه آدسوپ و همکاران (Adesope et al., 2010)، نیازهای توسعه‌ای مختلف جوانان روستایی عبارت‌اند از: فرصت‌های شغلی، پیشرفت آموزشی، حفاظت از محیط زیست، توسعه

اجتماعی، کسب مهارت، تعامل و خدمات اجتماعی، خدمات بهداشتی، تولید محصول، پرورش دام، تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی توسعه، آموزش رهبری، توسعه و بهبود شخصیت، فعالیت‌های سودآور، و کسب اطلاعات و دانش. به گفته بات و همکاران (Butt et al., 2011)، باید دولت گام‌هایی جدی در راستای توسعه روستایی بردارد و از طریق سیاست‌های تشویقی و حمایت از سازمان‌های غیردولتی، زمینه لازم برای تشکیل و توسعه این سازمان‌ها را فراهم ساخته، از مهاجرت جوانان به شهرها جلوگیری کند. بر اساس نتایج پژوهش آنها، پیشنهاد اکثریت نمونه مورد مطالعه درباره مشارکت جوانان روستایی در توسعه روستایی این بود که باید جوانان در سازمان‌های غیردولتی برای توسعه روستا تقسیم شوند.

بنابراین، بر اساس مطالعات انجام‌شده و متغیرهای بررسی‌شده در تحقیق حاضر، مدل مفهومی تحقیق در قالب شکل ۱ آمده است.

شکل ۱- مدل مفهومی نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی

در مجموع، بررسی نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان به مثابه یکی از تأثیرگذارترین شکل‌ها در سطح نواحی روستایی لازم و ضروری است. بنابراین، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش و جایگاه باشگاه‌های کشاورزان جوان در توسعه روستایی در شهرستان خلیل‌آباد است. همچنین، اهداف اختصاصی تحقیق عبارت‌اند از:

- ۱- بررسی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای اعضای باشگاه کشاورزان جوان؛
- ۲- تعیین میزان تأثیر واحدهای باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی؛
- ۳- تحلیل همبستگی بین عوامل تأثیرگذار بر میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی؛ و
- ۴- تعیین متغیرهای پیشگویی‌کننده میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی.

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از نظر ماهیت، توصیفی - همبستگی و از نظر نحوه جمع‌آوری داده‌ها، پیمایشی است و همچنین، از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحقیق کمی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش حاضر را اعضای باشگاه کشاورزان جوان شهرستان خلیل‌آباد استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۰ تشکیل می‌دهند ($N=500$). در میان ۲۶ شهرستان این استان، خلیل‌آباد از نظر جمعیتی در یکی از رتبه‌های بیستم به بعد است اما از نظر جمعیت روستایی و بهره‌برداری کشاورزی، در رتبه اول جای دارد. از مجموع ۲۴ روستای خلیل‌آباد، دوازده روستای بزرگ و پرجمعیت دارای باشگاه کشاورزان جوان است (بیشترین تعداد باشگاه در سطح کشور در یک شهرستان) که می‌توانند کارهای توسعه‌ای و فرهنگی را در روستا انجام دهند. در تحقیق حاضر، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شده و اساس این نمونه‌گیری بدین صورت است که در دو برش طولی و عرضی، شهرستان خلیل‌آباد به چهار بخش تقسیم شده است و از هر بخش نیز چند باشگاه به طور تصادفی به عنوان نمونه انتخاب و با استفاده از فرمول کوکران از جامعه آماری نمونه‌گیری شده است ($n=127$). ابزار تحقیق پرسشنامه بوده که از سه بخش تشکیل شده

است: بخش اول «سنجش نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی»؛ بخش دوم «سنجش میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی (واحد آموزش و ترویج: برگزاری دوره‌های آموزشی مهارتی، جلسات مشاوره، برگزاری نمایشگاه‌ها، مسابقات ترویجی؛ واحد کتابخانه و انجمن ادبی: توسعه و تقویت فعالیت‌های کتابخانه‌ای، نصب تابلو اطلاع‌رسانی در روستا، و جلسات معرفی کتاب؛ واحد بسیج و مشارکت مردمی: ترویج فرهنگ جمع‌گرایی، وفاق و سازگاری، تعاون، همیاری، سامان‌دهی و بسیج جوانان برای فعالیت‌های امداد رسانی و کشاورزی، ایجاد شرایط لازم برای شناسایی مسائل، مشکلات و ارائه طرح‌های نو؛ واحد اشتغال و کارآفرینی: برگزاری جلسات توجیهی و آموزشی ویژه زنان در زمینه‌های خوداشتغالی، آشناسازی روستاییان با توان و ظرفیت‌های تولیدی منطقه، و برگزاری دوره‌های کارآفرینی و مهارتی در خصوص بازاریابی محصولات کشاورزی و اشتغال‌زایی در سطح روستا؛ و واحد فرهنگی - هنری - ورزشی: راه‌اندازی مراسم فرهنگی و مذهبی و تشکیل کلاس‌های آموزشی قرآن، و تشکیل تیم‌های مختلف ورزشی متناسب با امکانات موجود»؛ و بخش سوم «ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای اعضا». بخش‌های اول و دوم پرسشنامه بر اساس طیف پنج‌قسمتی لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد (در دامنه یک تا پنج) سنجیده شده است. متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق حاضر را به ترتیب، ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای (سن، تحصیلات، سابقه عضویت در باشگاه، سطح زیر کشت، شغل اصلی، میزان فعالیت در باشگاه و میزان درآمد سالانه خانواده)، نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی، و میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی تشکیل داده‌اند. روایی محتوایی ابزار تحقیق با استفاده از نظرات متخصصان و اساتید ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران و دبیران باشگاه کشاورزان جوان، پس از چند مرحله اصلاح و بازنگری به دست آمد. پایایی درونی ابزار تحقیق مورد نظر با استفاده از آلفای کرونباخ برای بخش‌های اول و دوم پرسشنامه، ۰/۹۱

محاسبه شده که نشانگر اعتبار بالای پرسشنامه است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح توصیفی (توزیع فراوانی، درصد، میانگین و ضریب تغییرات) و استنباطی (همبستگی و تحلیل رگرسیون) به کمک نرم‌افزار SPSS انجام شده است.

نتایج

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که میانگین سنی اعضای باشگاه ۲۶ سال (انحراف معیار ۴/۷) است (اعضای باشگاه در گروه سنی ۱۵ تا ۳۵ سال قرار دارند). از لحاظ جنسیت، کمتر از سه‌چهارم اعضای باشگاه (۷۰/۱ درصد) مرد و بیش از یک‌چهارم (۱۶/۷ درصد) زن بوده و بیش از نیمی (۵۹/۱ درصد) متأهل و بقیه مجرد بوده‌اند. همچنین، سطح تحصیلات بیش از نیمی از اعضا (۵۶/۷ درصد) دبیرستان، ۳۱/۴ درصد دانشگاهی و تنها پانزده نفر (۱۱/۸ درصد) راهنمایی بوده است. میانگین سابقه عضویت در باشگاه چهار سال (انحراف معیار ۱/۶۶) بوده و سابقه عضویت بیش از نیمی از اعضای باشگاه (۵۳/۵ درصد) یک تا چهار سال و بقیه آنها (۴۶/۵ درصد) پنج تا هشت سال است. میزان درآمد سالانه خانواده بیشتر اعضا (۷۶/۳ درصد) کمتر از ده میلیون تومان و بقیه (۲۳/۶ درصد) ده تا بیست میلیون تومان بوده است. همچنین، میانگین میزان فعالیت اعضا در باشگاه بیست ساعت در ماه بوده، که ۶۶/۱ درصد کمتر از ۲۲ ساعت و بقیه (۳۳/۸ درصد) بیش از ۲۲ ساعت در ماه در باشگاه فعالیت می‌کنند. از نظر وضعیت اشتغال نیز بیش از نیمی از اعضای باشگاه (۵۲/۸ درصد) به فعالیت‌های غیرکشاورزی و بقیه (۴۷/۲ درصد) به کشاورزی می‌پردازند.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیش از نیمی از اعضای باشگاه (۵۲ درصد) برای اولین بار از طریق جهاد کشاورزی و بقیه (۴۸ درصد) از طریق اعضای خانواده و دوستان با باشگاه کشاورزان جوان آشنا شدند. میزان رضایت بیش از نیمی از اعضا (۶۰/۶ درصد) از وضعیت کنونی فعالیت در باشگاه در حد متوسط بوده، تنها ۲۲ درصد از وضعیت کنونی فعالیت در باشگاه رضایت کامل دارند.

میانگین و رتبه‌بندی تأثیر واحدهای باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی در جدول ۱ آمده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، بیشترین میزان تأثیر واحدهای باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی مربوط به واحد آموزش و ترویج بوده و پس از آن، به ترتیب، واحدهای فرهنگی - هنری - ورزشی، بسیج و مشارکت مردمی، و اشتغال و کارآفرینی در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار گرفته‌اند و کمترین میزان تأثیر در توسعه روستایی نیز مربوط به واحد کتابخانه و انجمن ادبی است.

جدول ۱- رتبه‌بندی میزان تأثیر واحدهای باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی

رتبه	انحراف معیار	میانگین*	واحدهای باشگاه کشاورزان جوان
۱	۸/۸۶	۳۶/۴۸	واحد آموزش و ترویج
۲	۹/۶۳	۳۳/۸۶	واحد فرهنگی - هنری - ورزشی
۳	۵/۷۳	۲۱/۷۴	واحد بسیج و مشارکت مردمی
۴	۵/۸	۲۱/۱۸	واحد اشتغال و کارآفرینی
۵	۴/۱۷	۱۲/۲۳	واحد کتابخانه و انجمن ادبی

* ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، و ۵= خیلی زیاد

منبع: یافته‌های تحقیق

برای تعیین همبستگی بین متغیرهای تحقیق و میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی از دیدگاه اعضای باشگاه، ضریب همبستگی پیرسون به کار برده شد و نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که متغیرهای نگرش اعضای باشگاه کشاورزان جوان نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی، سابقه عضویت در باشگاه، میزان فعالیت در باشگاه، و میزان درآمد سالانه خانواده با میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی همبستگی مثبت در سطح یک درصد دارند؛ اما بین سایر متغیرهای مورد مطالعه و متغیر وابسته تحقیق همبستگی معنی‌دار مشاهده نشده است (جدول ۲). به منظور پیش‌بینی

مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر متغیر میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی، از رگرسیون چندگانه گام به گام استفاده شده، که نتایج حاصل از آن در جدول ۳ آمده است. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که پس از ورود متغیرهای تصادفی مربوط در معادله رگرسیونی و محاسبه معنی‌دار بودن هر متغیر با استفاده از روش گام به گام، سه متغیر نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی، میزان فعالیت در باشگاه و میزان درآمد سالانه خانواده تبیین‌کننده ۴۲/۶ درصد ($R^2_{adj}=0/426$) از تغییرات میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی است. به دیگر سخن، ۵۷/۴ درصد از نوسان‌ها مربوط به اثرات سایر عواملی است که در تحقیق حاضر، بررسی نشده‌اند. بنابراین، با توجه به یافته‌های جدول ۳، می‌توان معادله رگرسیونی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی را به شکل زیر نوشت:

$$Y = 40/067 + 1/314 (x_1) + 1/9 (x_2) + 2/376 (x_3)$$

جدول ۲- همبستگی بین متغیرهای تحقیق و میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی

متغیر	ضریب همبستگی r	معنی‌داری
نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی	۰/۶۰۳**	۰/۰۰۰
سابقه عضویت در باشگاه (سال)	۰/۲۳۸**	۰/۰۰۷
میزان فعالیت در باشگاه (ساعت در ماه)	۰/۲۷۲**	۰/۰۰۲
میزان درآمد سالانه خانواده	۰/۲۲۹**	۰/۰۱

** $p \leq 0/01$

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۳- تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام

معنی داری	t	Beta	B	متغیر
۰/۰۰۱	۳/۴۷۲	-	۴۰/۰۶۷	مقدار ثابت (Constant)
۰/۰۰۰	۸/۵۲۴	۰/۵۸۳	۱/۳۱۴	نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیتهای توسعه روستایی (X _۱)
۰/۰۰۱	۳/۴۴	۰/۲۳۲	۱/۹	میزان درآمد سالانه خانواده (X _۲)
۰/۰۳۵	۲/۱۳۲	۰/۱۴۶	۲/۳۷۶	میزان فعالیت در باشگاه (X _۳)

$$R = ۰/۶۶۳ \quad R^2 = ۰/۴۴ \quad R_{Ad} = ۰/۴۲۶ \quad F = ۳۲/۱۵۷ \quad ۰/۰۰۰ = \text{معنی داری}$$

منبع: یافته‌های تحقیق

بحث و پیشنهادها

در تحقیق حاضر، با بررسی نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی، درمی‌یابیم که میزان رضایت اکثریت اعضا از وضعیت کنونی فعالیت در باشگاه در سطح متوسط به بالاست. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که چون اکثریت اعضا از وضعیت کنونی فعالیت باشگاه رضایت دارند، میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی از زمان تأسیس در حد متوسط به بالاست و رضایت از عوامل مؤثر بر میزان موفقیت باشگاه‌ها به‌شمار می‌رود، که این نتایج همسو با دستاوردهای مطالعات قراگوزلو (۱۳۵۲) است.

از آنجا که بیشترین میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی مربوط به واحد آموزش و ترویج و کمترین میزان آن نیز مربوط به واحد کتابخانه و انجمن ادبی است و همچنین، اکثریت فعالیتهای واحد آموزش و ترویج باشگاه توسط بخش ترویج جهاد کشاورزی انجام می‌شود و بیش از نیمی از اعضا برای اولین بار از طریق جهاد کشاورزی با باشگاه آشنا شده‌اند، می‌توان نتیجه گرفت که ارتباط خوب بین باشگاه و مجموعه جهاد کشاورزی (به‌ویژه بخش ترویج) بیشترین میزان تأثیر این واحد در فعالیتهای توسعه روستایی را موجب شده است.

بر اساس یافته‌های تحقیق، بین متغیرهای نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی، سابقه عضویت در باشگاه، میزان فعالیت در باشگاه، میزان درآمد سالانه خانواده و میزان تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی همبستگی مثبت در سطح یک درصد وجود دارد. از آنجا که نگرش مثبت یا منفی به طرح باشگاه در پذیرش و فعالیت در آن مؤثر است، این نتیجه بیانگر مساعد بودن زمینه برای موفقیت و تأثیر باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی است، بدین معنی که هرچه نگرش اعضای باشگاه نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی مثبت‌تر باشد، سابقه عضویت در باشگاه بیشتر می‌شود (از ابتدای تأسیس، جوانان روستایی عضو باشگاه می‌شوند) و بنابراین، میزان فعالیت اعضا در باشگاه و در نهایت، میزان موفقیت باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی افزایش می‌یابد، که با یافته‌های اُلوجاید (Olujide, 2008) هم‌جهت است. همچنین، فعالیت‌های باشگاه کشاورزان جوان به تنوع در اقتصاد روستایی و گسترش اشتغال جوانان در مناطق روستایی و افزایش میزان درآمد سالانه خانواده و کاهش مهاجرت جوانان به مناطق شهری و در نهایت، موفقیت باشگاه در توسعه روستایی می‌انجامد، که این نتیجه با دستاوردهای قراگوزلو (۱۳۵۲) هم‌سوئی دارد. با توجه به یافته‌های تحقیق و نتایج به‌دست آمده، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- ۱- از آنجا که بیشتر اعضای باشگاه کشاورزان جوان از طریق جهاد کشاورزی با این نهاد آشنا شده‌اند، پیشنهاد می‌شود که تسهیلات بیشتری در زمینه باشگاه‌ها از طرف دولت در اختیار جهاد کشاورزی قرار داده شود تا جهاد در زمینه توسعه و تقویت این باشگاه‌ها هر چه بیشتر فعالیت کند و ارتباط تنگاتنگ جهاد کشاورزی با باشگاه حفظ شود؛
- ۲- با توجه به اینکه میزان رضایت بیش از نیمی از اعضا از وضعیت کنونی فعالیت در باشگاه در حد متوسط به بالاست و رضایت از عوامل مؤثر بر میزان موفقیت باشگاه‌ها به‌شمار

- می‌رود، پیشنهاد می‌شود که بررسی‌های لازم در زمینه عوامل مؤثر بر رضایت اعضا از فعالیت‌های باشگاه صورت گیرد؛
- ۳- از آنجا که کمترین میزان موفقیت واحدهای باشگاه مربوط به واحد کتابخانه و انجمن ادبی است و همه اعضا دارای تحصیلات راهنمایی به بالا بوده‌اند، پیشنهاد می‌شود که فعالیت‌های بیشتری در زمینه توسعه و تقویت فعالیت‌های کتابخانه‌ای و تهیه نشریه به کمک جوانان تحصیل کرده و خلاق روستا و کارشناسان جهاد کشاورزی انجام شود؛
- ۴- با توجه به وجود رابطه معنی‌دار بین نگرش اعضا نسبت به نقش باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی، میزان فعالیت در باشگاه و میزان تأثیر باشگاه در توسعه روستایی، پیشنهاد می‌شود که اعضای باشگاه به بازدیدهایی از باشگاه‌های موفق در سطح استان بپردازند تا نگرشی مثبت‌تر نسبت بدین فعالیت‌ها داشته باشند و با افزایش میزان فعالیت در واحدهای مختلف، زمینه لازم برای موفقیت باشگاه در توسعه روستایی را فراهم کنند؛
- ۵- با توجه به معنی‌دار شدن رابطه بین میزان درآمد و میزان موفقیت باشگاه در توسعه روستایی، پیشنهاد می‌شود که زمینه‌های افزایش درآمد در مناطق روستایی از طریق ایجاد زمینه‌های اشتغال و کارآفرینی فراهم شود و برای ارتقای وضعیت اقتصادی باشگاه، خدمات حمایتی و مالی از طرف دولت صورت گیرد؛ و
- ۶- با توجه به اینکه میزان موفقیت باشگاه در فعالیت‌های توسعه روستایی در حد متوسط به بالاست و طرح باشگاه کشاورزان جوان در سال ۱۳۸۳ در خراسان رضوی در قالب یک طرح راهبردی مطرح شده است، پیشنهاد می‌شود که در استان‌های دیگر نیز این طرح اجرایی شود تا دیگر روستاییان هم از مزایای آن بهره‌مند شوند.

یادداشت‌ها

1. 4-H clubs
2. Smith Lever

منابع

- باقری، اصغر (۱۳۷۴)، *بررسی نیازهای آموزش حرفه‌ای جوانان روستایی و عوامل مؤثر بر آن نیازها در شهرستان آمل*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
- بهرامی، عبدالعلی (۱۳۸۳)، «فرایند برنامه‌ریزی توسعه روستایی». *مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها*. تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- ذوالفقاری، مهدی (۱۳۸۶)، «ضرورت تأسیس تشکل‌های مردمی در روستا». بازیابی در: <http://www.seno.parsiblog.com/-207803.htm>، ۱۳۹۰/۱۰/۱۳، قابل دسترسی در: <http://www.seno.parsiblog.com/-207803.htm>
- عمانی، احمدرضا (۱۳۸۴)، «ایجاد اشتغال برای جوانان روستایی». *مجله دهاتی*، سال ۳، شماره ۲۹، صص ۴۱-۴۵.
- فتحی مقدم، مهدی (۱۳۸۷)، «باشگاه کشاورزان جوان». بازیابی در: <http://www.bashgakh.blogfa.com/post-13.aspx>، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴، قابل دسترسی در: <http://www.bashgakh.blogfa.com/post-13.aspx>
- قدیری معصوم، مجتبی (۱۳۸۳)، *عوامل مؤثر بر نگرش جوانان روستایی شهرستان اصفهان در زمینه اشتغال در فعالیتهای کشاورزی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- قراگوزلو، منوچهر (۱۳۵۲)، *ارزشیابی نحوه کار و فعالیتهای باشگاه جوانان روستایی در روستاهای استان همدان*. پایان‌نامه کارشناسی آموزش کشاورزی، مدرسه عالی کشاورزی همدان.
- کانون استانی باشگاه کشاورزان جوان (۱۳۸۹)، «توسعه روستایی در برنامه پنجم: لزوم به‌کارگیری سیاست‌های تشویقی برای مهاجرت معکوس از شهر به روستا». بازیابی در: <http://www.bkj.blogfa.com/post-23.aspx>، ۱۳۹۰/۱۰/۱۵، قابل دسترسی در: <http://www.bkj.blogfa.com/post-23.aspx>
- محبوبی، محمدرضا (۱۳۷۴)، *انتظارات جوانان روستایی از خانه‌های ترویج جهاد سازندگی منطقه گرگان و گنبد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس.
- Adesope, O. M.; Agumagu, A. C.; Matthews-Njoku, E. C.; and Ukpongson, M. A. (2010), "Rural youths development needs in the Niger Delta area of Nigeria". *Journal of Human Ecology*, Vol. 32, No, 1, pp. 29-36.

- Angba, A. O.; Adesope, O. M.; and Aboh, C. L. (2009), "Effect of socioeconomic characteristics of rural youths on their attitude towards participation in community development projects". *International NGO Journal*, Vol. 4, No. 8, pp. 348-351.
- Beauford, E. Y. (1989), "Revitalizing rural America: focus on rural youth". *Southern Rural Sociology*, Vol. 6, No. 2, pp. 1-11.
- Bennett, A. M. (2009), *Workforce Skills Development in Ohio 4-H Club Members: an Analysis by Grade, Gender, and Leadership Experience*. Thesis Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Science in the Graduate School of The Ohio State University.
- Butt, T. M.; Hassan, M. Z. Y.; Sahi, S. T.; Atiq, M.; Jabbar, A.; Ahmad, I.; Luqman, M.; and Shafique, W. (2011), "Role of rural youth in agricultural and rural development: a self perceived case Okara district, Punjab, Pakistan". *Journal of Agricultural Extension and Rural Development*, Vol. 3, No. 2, pp. 23-28.
- Gobeli, V. C. (1996), "Extension rural youth programmes: part of a comprehensive strategy for sustainable development in developing countries". In: *Report of Expert Consultation on Extension Rural youth and sustainable Development*. Prepared by the Agricultural Extension and Education Service (SDRE) Research, Extension and Training Division, FAO, Rome, Italy.
- Lindley, W. I. (1989), "Rural youth: a neglected resource". *The Agriculture Education Magazine*, Vol. 61, No. 10, pp. 12-14.
- Naika, K. V. R. and Siddaramaiah, B. S. (1990), "Youth training programmers toward self-employment in India". *Biennial Journal of Training for Agriculture and Rural Development (1989-90)*. FAO, Rome, Italy.
- Olujide, M. G. (2008), "Attitude of youth towards rural development projects in Lagos State, Nigeria". Available on: <http://www.krepublishers.com/02->

*Journals/JSS/JSS-17-0-000-000-2008-Web/JSS-17-2-089-08-Abst-
Text/JSS-17-2-163-08-586-Olujide-M-G/JSS-17-2-163-08-586-Olujide-
M-G-Tt.pdf*. Retrieved at: 25/04/2010.